

PRATARMĖ

Laiko Keliautojas (patogumo dėlei vadinsime jį šitaip) mums pasakojo neįtikimus dalykus. Pilkos jo akys spindėjo ir kibirkščiavo, o veidas, paprastai blyškus, buvo nukaitęs ir pagyvėjęs. Židinyje skaisčiai liepsnojo ugnis, mūsų taurėse mirguliavo ir tviskėjo švelni sidabro lelijose įsuktų lempų šviesa. Jo paties sumanyti krėsiai buvo tokie patogūs, jog, rodos, glamonėjo ir kvietė pasilepinti; kambaryje tvyrojo ta palaiminga popietės nuotaika, kai tikslumo varžtų nesaistoma mintis lengvai sklendo nuo daikto prie daikto. Štai ką jis mums pasakė, svarbiausiose vietose mostelėdamas plonu smilium, o mes tingiai drybsojome krėsluose, stebėdamiesi jo išradingumu ir rimtu požiūriu į savo naująjį paradoksą (kaip mums tuomet atrodė).

- Prašom įdėmiai manęs klausytis. Man teks paneigti porą visuotinai pripažintų sąvokų. Pavyzdžiui, geometrija, kurios jus mokė mokykloje, pagrįsta nesusipratimu.

- Ar jums neatrodo, jog pradžiai pernelyg plačiai užgriebėte? - tarė raudonplaukis Filbis, smarkus ginčininkas.

- Aš ir nemaniau, kad jūs sutiksite su manim, neturėdami tam užtektinai pagrindo. Bet reikės sutikti, pamatysite. Jūs, be abejo, žinote, jog matematinė linija yra bematė ir tikrovėje neegzistuoja. Ar mokėtės šito? Nerealai ir matematinė plokštuma. Visa tai - grynios abstrakcijos.

- Teisybė, - patvirtino Psichologas.

- Taip pat neegzistuoja ir kubas, turintis tik ilgį, plotį ir aukštį.

- Su šituo negaliu sutikti, - pareiškė Filbis. - Juk, žinia, kieti kūnai egzistuoja. O visi realūs daiktai...

- Taip mano dauguma žmonių. Bet luktelėkite valandėlę. Ar gali egzistuoti kubas ne laike?

- Nesuprantu, - tarė Filbis.

- Ar realus toks kubas, kuris neegzistuoja nė vienos akimirkos?

Filbis susimąstė.

- O iš to išeina, - tęsė Laiko Keliautojas, - kad kiekvienas realus kūnas turi būti keturmatis: jis turi ilgį, plotį, aukštį ir gyvavimo trukmę. Bet dėl įgimto mūsų proto ribotumo, kurį tuojau paaiškinsiu, šio fakto dažnai nepaisome. Ir vis dėlto yra keturios koordinatės: tris jų vadiname erdvės matmenimis, o ketvirtąją - laiku. Tiesa, pastebima visai nepagrįsta tendencija priešpriešinti tris pirmąsias pastarajai, bet tik todėl, kad mūsų sąmonė nuo pat gyvenimo pradžios iki jo galo su pertrūkiiais juda viena vienintele šios koordinatės kryptimi.

- Iš tiesų, - tarė Labai Jaunas Vyriškis, bergždžiai stengdamasis prisidegti nuo lempos cigarą, - iš tiesų aiškiau nė būti negali.

- Puiku. Tačiau apie tai visiškai pamirštama, - tęsė Laiko Keliautojas, ir jo balsas kiek palinksmėjo. - Laikas ir yra tai, ką vadiname Keturvirtuoju Matmeniu, nors kai kas samprotauja apie Ketvirtąjį Matmenį ir nežino, ką tai reiškia. Tai tiesiog kitoniškas požiūris į Laiką. Vienintelis skirtumas tarp Laiko ir bet kurio iš trijų erdvės matmenų yra tai, kad jame juda mūsų sąmonė. Kai kurie paikšai neteisingai suvokia šią mintį. Visi jūs tikriausiai girdėjote, ką jie sako apie Ketvirtąjį Matmenį?

- Aš negirdėjau, - pareiškė Provincijos Meras.

- Viskas labai paprasta. Mūsų matematikų supratimu, erdvė turi tris matmenis, kurie vadinami ilgiu, pločiu ir aukščiu, ir ją riboja trys viena kitai statmenos plokštumos. Tačiau kai kurie galvočiai iškėlė klausimą: kodėl erdvėje tik trys matmenys? Kodėl negalėtų būti dar viena kryptis, statmena trimis likusioms? Jie netgi bandė sukurti Keturmatę Geometriją. Maždaug prieš mėnesį profesorius Saimonas Niukomas iškėlė šią problemą Niujorko matematikų draugijoje. Jūs žinote, kad plokščiam dviejų matmenų paviršiuje galima nubraižyti trimatį kūną. Spėjama, kad lygiai taip pat, naudojant trimačius modelius, įmanoma pavaizduoti keturių matmenų daiktą, jei tik pavyktų suvokti jo perspektyvą. Aišku?

- Rodos, taip, - sumurmėjo Provincijos Meras.

Suraukęs antakius, jis pasinėrė į save, o jo lūpos krutėjo, tarsi kartodamos kažkokius burtažodžius.

- Taip, man rodos, dabar supratau, - ištarė jis po kiek laiko ir valandėlei nušvito.

- Na, aš galėčiau jums papasakoti apie tai, kaip vienu metu man teko užsiiminėti Keturmate Geometrija. Kai kurios mano išvados gana įdomios. Pavyzdžiui, štai žmogaus portretas, kai jam buvo aštuoneri metai, kitas - kai jam suėjo penkiolika, trečias - septyniolika, ketvirtas - dvidešimt treji ir taip toliau. Visa tai, kaip žinoma, - trimačiai atvaizdai arba dalys jo keturmačio egzistavimo, kuris yra apibrėžtas ir nekintamas dydis. Mokslininkai, - tęsė Laiko Keliautojas, kiek patylėjęs, kad mes geriau viską įsisąmonintume, - puikiai žino, kad Laikas - tik tam tikra Erdvės forma. Štai pati paprasčiausia diagrama, oro kreivė. Linija, kuria juda mano pirštas, rodo barometro svyravimus. Vakar ji buvo šit kokiam aukštyje, vakarop nukrito, šiandien rytą vėl pakilo ir palengva prislinko prie šio taško. Aišku, gyvsidabris nenubrėžė šios linijos nė viename iš mums žinomų erdvės matmenų. Tačiau nėra abejonės, kad jis tikrai ją nužymėjo, taigi belieka manyti, jog ši linija buvo nubrėžta Laiko Matmenyje.

- Tačiau, - pasakė Daktaras, įbedęs žvilgsnį į židinio anglis, - jeigu Laikas iš tiesų tik Keturvirtasis Erdvės Matmuo, tai kodėl visuomet, iki pat šių dienų, jis buvo suvokiamas kaip kažkas visai skirtinga? Ir kodėl mes negalime judėti Laike taip, kaip judame visuose kituose Erdvės matmenyse?

Laiko Keliautojas nusišypsojo.

- Jūs tikrai įsitikinęs, kad mes galime laisvai judėti Erdvėje? Teisybė, mums visai nesunku žengti į kairę ir į dešinę, pirmyn ir atgal, ir žmonės visados taip darė. Aš pripažįstu, jog galime laisvai judėti dviejuose matmenyse. Na, o aukštyn ir žemyn? Čia

mus varžo traukos jėga.

- Nevisiškai, - pasakė Doktoras. - Juk yra aerostatai.

- Bet kol nebuvo aerostatu, tai, be nerangių šuolių ir laipiojimo žemės nelygumais, žmonės neturėjo kitų galimybių judėti vertikaliai.

- Vis dėlto jie galėjo šiek tiek pajudėti aukštyn ir žemyn, - tarė Doktoras.

- Lengviau, daug lengviau žemyn negu aukštyn.

- Tačiau judėti Laike visiškai neįmanoma, juk niekur nepabėgsi nuo esamojo momento.

- Mano brangusis bičiuli, štai čia jūs ir klystate. Čia visas pasaulis klydo. Mes nuolat tolstame nuo dabartinio momento. Mūsų dvasinis gyvenimas, nematerialus ir bematis, juda tolygiu greičiu nuo lopšio iki grabo lentos Laiko matmenyje. Visai taip, tarsi, pradėję savo gyvenimą penkiasdešimt mylių virš žemės paviršiaus, mes nuolat kristume žemyn.

- Betgi kebliausia yra tai, - įsiterpė Psichologas, - kad galima judėti visomis Erdvės kryptimis, tačiau neįmanoma judėti Laike!

- Čia ir glūdi didžiojo mano atradimo esmė. Jūs klystate, sakydamas, jog negalima judėti Laike. Pavyzdžiui, jei aš labai aiškiai prisimenu kokį atsitikimą, tai sugrįžtu to įvykio laikan, ir mintyse manęs čia nebėra. Akimirkai aš atsiduriu praeityje. Žinoma, mes negalime ten pasilikti nė mažiausios Laiko dalelytės, kaip kad laukinis ar gyvūnas neįstengia pakibti ore virš žemės šešių pėdų aukštyje. Bet civilizuotas žmogus šiuo atžvilgiu pranašesnis už laukinį. Nepaisydamas žemės traukos, jis gali pakilti aukštyn balionu. Tai kodėl gi neturėti vilties, kad galų gale jis išmoks sustabdyti arba pagreitinti savo judėjimą Laike ar net pasukti į priešingą pusę?

- Tai visiškai neįmanoma... - buvo bepradedęs Filbis.

- Kodėl ne? - paklausė Laiko Keliautojas.

- Šitai prieštarauja protui, - atsakė Filbis.

- Kokiam protui? - tarė Laiko Keliautojas.

- Žinoma, jums valia įrodinėti, kad juoda yra balta, bet manęs niekuomet neįtikinsite.

- Galbūt, - pasakė Laiko Keliautojas. - Tačiau dabar jums pradeda aiškėti mano domėjimosi Keturių Matmenų Geometrija priežastis. Jau seniai puoselėju miglotą svajonę sukurti mašiną...

- Kuri keliautų Laike?! - šūktelėjo Jaunas Vyriškis.

- Kuri laisvai judėtų bet kuria Erdvės ir Laiko kryptimi - pagal vairuotojo pageidavimą.

Filbis tik susijuokė, bet nieko nepasakė.

- Kad tai įmanoma, aš įrodžiau bandymu.

- Koks patogumas istorikui, - tarė Psichologas. - Pavyzdžiui, būtų galima nukeliauti į praeitį ir patikrinti visiems žinomą Heistingso¹ mūšio aprašymą!

- Ar nepabūgtumėte atkreipti į save dėmesį? - pasiteiravo Doktoras. - Mūsų protėviai ne itin mėgo anachronizmus.

- Galėtume išmokti graikų kalbos iš paties Homero ar Platono lūpų, - susimąstęs pratarė Labai Jaunas Vyriškis.

- Ir jie tikrai sukirstų jus per egzaminą. Juk vokiečių filologai taip išstobulino senovės graikų kalbą!

- Tada geriau vykti į ateitį! - sušuko Labai Jaunas Vyriškis. - Tik pamanykite! Padėjai visus savo pinigus į banką, kad augtų procentai, - ir pirmyn!

- O ten atrasime visuomenę, - įsiterpiau aš, - besitvarkančią grynai komunistiniais pagrindais.

- Tai pati beprotiškiausia teorija! - sušuko Psichologas.

- Ir aš taip maniau, tačiau nieko nesakiau tol, kol...

- Kol nepatikrinote bandymu! - užbaigiau aš. - Bet argi galima tai patikrinti?

- Reikalauju bandymo! - sušuko Filbis, kuriam nusibodo kalbos.

- Parodykite gi mums savo bandymą, - tarė Psichologas, - nors, aišku, visa tai nesąmonė.

Laiko Keliautojas nusišypsojo ir apžvelgė mus. Paskui, vis dar tebesišypsodamas, susikišo rankas į kišenes ir lėtai išėjo iš kambario. Mes girdėjome, kaip jis nušlepsėjo ilgu koridoriumi į laboratoriją.

Psichologas pažvelgė į mus:

- Įdomu, ko jis ten nuėjo?

- Tai, be abejo, koks nors triukas.

Filbis ėmė pasakoti apie fokusininką, kurį matė Bersleme, bet sugrįžo Laiko Keliautojas, ir Filbio pasakojimas nutrūko.

¹ Prie Heistingso 1066 m. įvyko mūšis tarp anglosaksų karaliaus Haroldo ir normanų hercogo Vilhelmo kariuomenių.